

Részletes szoftver tervek ellenőrzése

Majzik István

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem

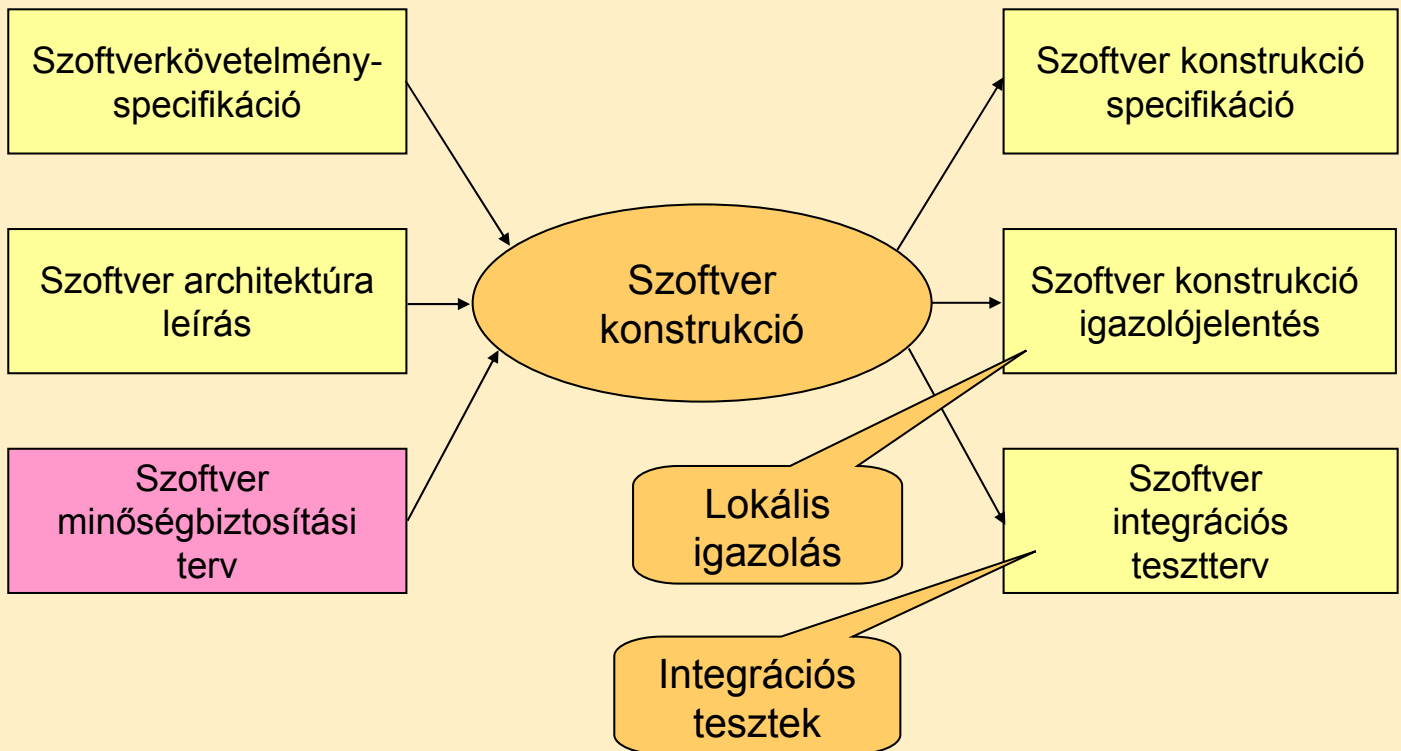
Méréstechnika és Információs Rendszerek Tanszék

<http://www.mit.bme.hu/~majzik/>

Tartalomjegyzék

- A részletes tervek elkészítése
 - Szoftver konstrukció
 - Modul tervezés
- Ellenőrzések
 - Verifikációs lépések
 - Formális verifikáció
- Alapszintű formalizmusok
 - KS, LTS, KTS
 - Automaták

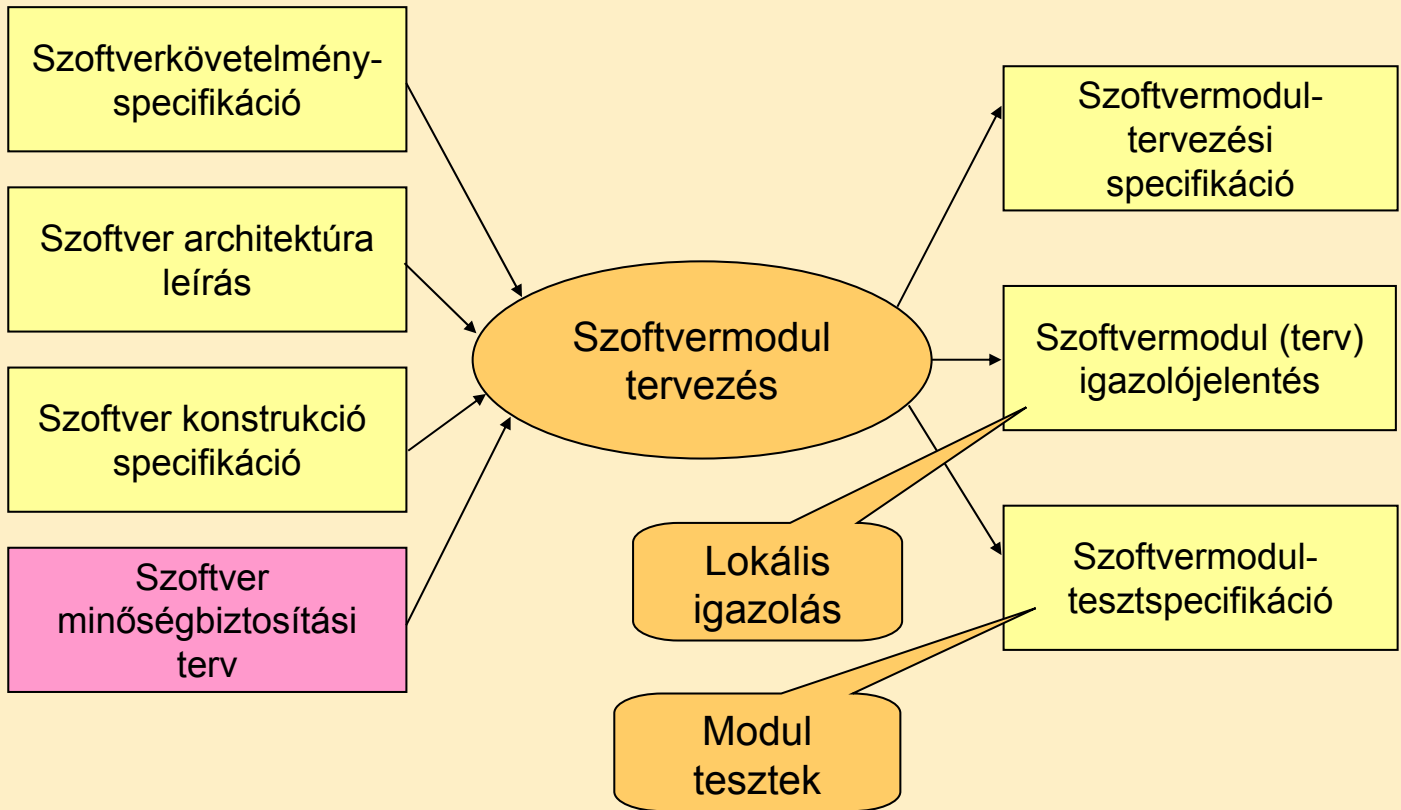
Szoftver konstrukció

Szoftver konstrukció

- **Meghatározandó:**
 - Modulok közötti interfészek, globális adatstruktúrák
 - Rendszerszintű algoritmusok (modulok együttműködése)
- **Használt leíró nyelv:**
 - **Információáramlás** leírása (sorrendiség, időbeliség)
 - **Adatstruktúrák** leírása
 - Absztrakció és modularitás, verifikálhatóság
- **Választható módszerek:** Ld. követelmény specifikáció
 - Formális, félformális, strukturált módszerek
- **Speciális előírások biztonságkritikus rendszerekben:**
 - Modulméret korlátozás, információrejtés
 - Paraméter mennyiségi korlátozás
 - Egybemenetű és egykimenetű funkciók
 - Teljesen meghatározott interfészek

Szoftvermodul tervezés

Szoftvermodul-tervezési specifikáció

- **Modulok belső tervezése**
 - Algoritmusok
 - Adatstruktúrák
- **Használt leíró nyelv:**
 - Implementációközeleli nyelvek
 - Pl. pseudo-kód
 - Absztrakt(abb) nyelvek
 - Formális, félfórmális, strukturált metodika
 - **Viselkedés leírás is hangsúlyos**

Tartalomjegyzék

- A részletes tervek elkészítése
 - Szoftver konstrukció
 - Modul tervezés
- Ellenőrzések
 - Verifikációs lépések
 - Formális verifikáció
- Alapszintű formalizmusok
 - KS, LTS, KTS
 - Automaták

Verifikációs lépések

Ellenőrizendők az igazolási fázisokban:

- Lokális tulajdonságok és megfelelések
 - Teljesség, ellentmondás-mentesség, megvalósíthatóság, ellenőrizhetőség
 - Megfelelések: Előző fázisok alapján
- Teszt tervek teljessége

Verifikációs módszerek:

- Statikus elemzés
 - Ellenőrzőlisták, hibabecslés
 - Vezérlési folyamat elemzés (strukturáltság)
 - Adatáramlás elemzés (hozzáférési sorrend)
 - Határérték elemzés
 - „Alattomos komponensek” elemzése (nemkívánatos információáramlás)
 - Szimbolikus végrehajtás
- Dinamikus elemzés
 - Prototípus készítés és animáció
 - Szimuláció
- Formális verifikáció

Formális verifikáció

- Matematikai eszközök használata
 - Diszkrét matematika, matematikai logika
 - Formális nyelv: Formális szintaxis és szemantika
 - Tulajdonság leírás (követelmények, specifikáció)
 - Viselkedés leírás (terv, implementáció)
- Algoritmusok a verifikációhoz
 - „Önmagában való” vizsgálat (pl. ellentmondás-mentesség)
 - „Változások” vizsgálata (pl. tervezői döntések)
 - Tulajdonság leírás és viselkedés leírás összevetése
- Kritikus pont: A valós probléma formalizálása
 - Nem automatizálható
 - Egyszerűsítés, absztrakció gyakran szükséges
- Ideális formális verifikáció:
 - Feltételezések teljesülésének ellenőrzése
 - Verifikációs eszközök korrektségének belátása

Formális szintaxis (áttekintés)

- Matematikai definíciók: $KS = (S, R, L)$ és AP, ahol

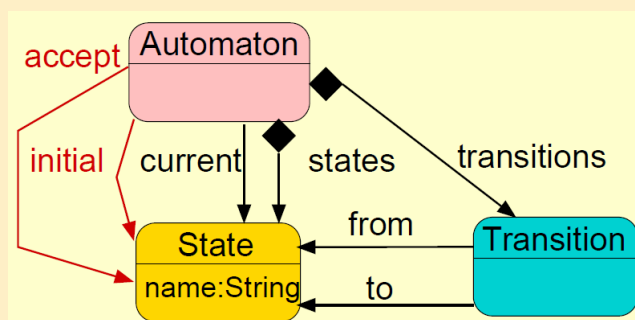
$$AP = \{P, Q, R, \dots\}$$

$$S = \{s_1, s_2, s_3, \dots, s_n\}$$

$$R \subseteq S \times S$$

$$L: S \rightarrow 2^{AP}$$

- BNF: $HML ::= true \mid false \mid p \wedge q \mid p \vee q \mid [a]p \mid \langle a \rangle p$
- Metamodell:

- Absztrakt szintaxis (nyelvtani szabályok) és konkrét szintaxis (megjelenítés)

Formális szemantika (áttekintés)

- **Műveleti (operációs) szemantika: „Programozóknak”**
 - Megadja, mi történik a számítások során
 - Egyszerűbb formalizmusra épít: pl. állapotok, akciók
- **Axiomatikus szemantika: „Helyességbizonyításhoz”**
 - Állítás nyelv + axiómakészlet + következtetési szabályok
 - Elő- és utófeltételek adják meg a jelentést
 - Pl. automatikus tételbizonyító rendszerekhez
- **Denotációs szemantika: „Fordítóprogramokhoz”**
 - Szintaxis által meghatározott „jel \rightarrow jelölt dolog” leképezés
 - A „jelölt dolog” tipikusan mint matematikai domén adott
 - Számítási szekvencia, vezérlési gráf, állapothalmaz, ... és ezeken definiált műveletek (összefűzés, unió, ...)
 - A modellek vizsgálata a mögöttes matematikai objektum vizsgálatára vezethető le
 - Komponálható szemantika: $|P \text{ op } Q| = |op| (|P|, |Q|)$

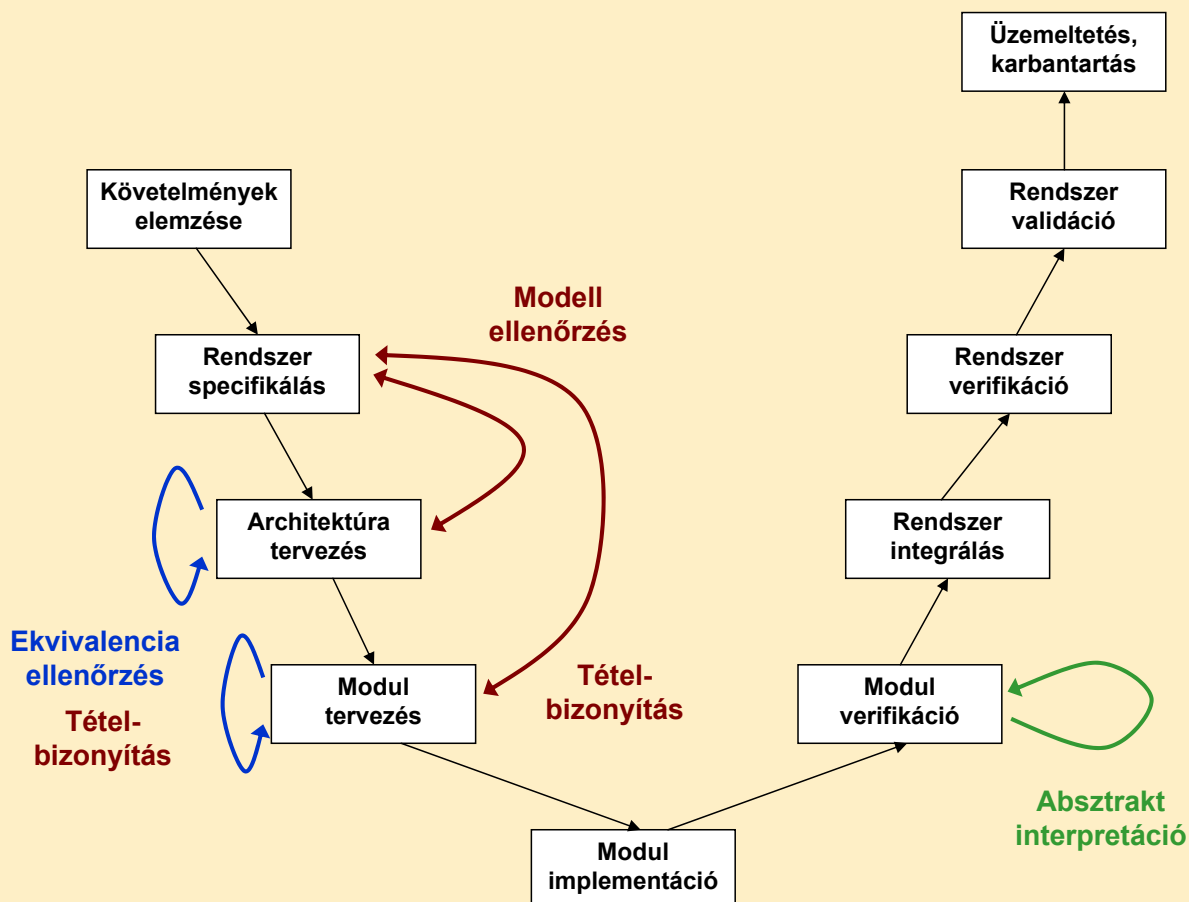
A legelterjedtebb formális verifikációs technikák

Modell / technika	Viselkedés leírás (alapszintű)	Tulajdonság leírás (alapszintű)
Modellellenőrzés	Kripke-struktúra	Temporális logika (elsőrendű logika)
Ekvivalencia ellenőrzés	LTS (Labeled Transition System), automata	LTS, automata (referencia viselkedés)
Tételbizonyítás	Dedukciós rendszer	Elsőrendű logika (bizonyítandó tétel)
Statikus analízis (absztrakt interpretáció)	Kripke-struktúra (programból absztrakcióval)	Elsőrendű logika, assertion

A technikák előnyei és korlátai

- **Modell ellenőrzés, ekvivalencia ellenőrzés**
 - ☺ Teljesen automatikus, explicit kimerítő (teljes) vizsgálat
 - ☺ Ellenpélda generálás (debuggoláshoz)
 - ☹ Állapottér robbanás (részben kezelhető)
- **Tételbizonyítás**
 - ☺ Skálázható (pl. indukció)
 - ☺ Nagy kifejezőerő
 - ☹ Interaktív (segítséget igényel, pl. ciklus invariánsok megtalálása, bizonyítási stratégia megadása)
 - ☹ Nincs ellenpélda
- **Statikus analízis (absztrakt interpretáció)**
 - ☺ Állapottér csökkentés
 - ☹ Absztrakció nehezen automatizálható

Verifikációs technikák szerepe

Tervek és modellek szerepe a formális verifikációban

- Viselkedés leírás (modell)

- Alapszintű:

- KS, LTS, KTS, automaták, Büchi automaták

- Magasabb szintű:

- Vezérlés orientált: Hierarchikus automata, Petri-háló
 - Adatfeldolgozás orientált: Adatfolyam háló
 - Kommunikáció orientált: Processz algebrák

- Mérnöki modellek:

- UML diagramok formális szemantikával

- Tulajdonság leírás (követelmény)

- Alapszintű:

- Elsőrendű logika, temporális logika, referencia automata

- Magasabb szintű:

- MSC, LSC, ...

Tartalomjegyzék

- A részletes tervek elkészítése
 - Szoftver konstrukció
 - Modul tervezés
- Ellenőrzések
 - Verifikációs lépések
 - Formális verifikáció
- Alapszintű formalizmusok
 - KS, LTS, KTS
 - Automaták

Alapszintű formalizmusok (áttekintés)

- Kripke-struktúrák (KS)
 - Állapotok, állapotátmenetek
 - Állapotok lokális tulajdonságai mint címkék
- Címkézett tranzíciós rendszerek (LTS)
 - Állapotok, állapotátmenetek
 - Állapotok lokális tulajdonságai mint címkék
- Kripke tranzíciós rendszerek (KTS)
 - Állapotok, állapotátmenetek
 - Állapotok és lokális tulajdonságai mint címkék
- Automaták
 - (Elfogadó) automaták véges hosszúságú szavakon
 - Büchi automaták végtelen hosszúságú szavakon

1. Kripke-struktúra

KS, Kripke-structure:

- **Állapotok** tulajdonságait fejezzük ki:
címkézés atomi kijelentésekkel
- Egy állapothoz sok címke rendelhető

Alkalmazás: Algoritmusok leírása

$KS = (S, R, L)$ és AP , ahol

$AP = \{P, Q, R, \dots\}$ atomi kijelentések halmaza (specifikus)

$S = \{s_1, s_2, s_3, \dots, s_n\}$ állapotok halmaza

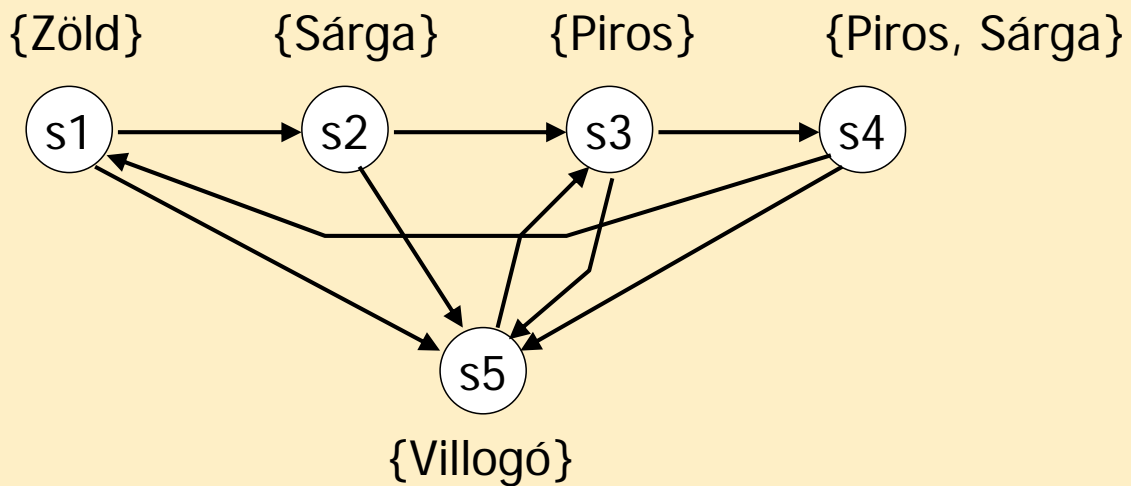
$R \subseteq S \times S$: állapotátmeneti reláció

$L: S \rightarrow 2^{AP}$ állapotok címkézése atomi kijelentésekkel

Kripke-struktúra példa

Közlekedési lámpa vezérlője

- $AP = \{\text{Zöld}, \text{Sárga}, \text{Piros}, \text{Villogó}\}$
- $S = \{s_1, s_2, s_3, s_4, s_5\}$

2. Címkezett tranzíciós rendszer

LTS, Labeled Transition System:

- Állapotátmenetek tulajdonságait fejezzük ki: címkezés akciókkal
- Egy átmeneten csak egy akció szerepelhet

Alkalmazás: Kommunikáció, protokollok modellezése

$LTS = (S, Act, \rightarrow)$, ahol

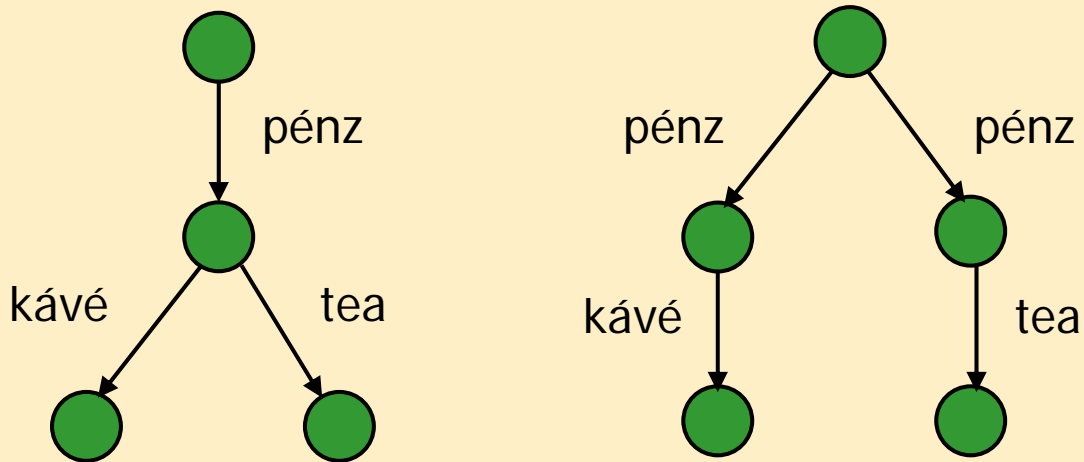
$S = \{s_1, s_2, \dots, s_n\}$ állapotok halmaza

$Act = \{a, b, c, \dots\}$ akciók (címkek) halmaza

$\rightarrow \subseteq S \times Act \times S$ címkezett tranzíciók.

Tranzíciók szokásos jelölése: $s_1 \xrightarrow{a} s_2$

LTS példák

3. Kripke tranzíciós rendszer

KTS, Kripke Transition System:

- Állapotok és átmenetek tulajdonságait is kifejezzük: címkézés atomi kijelentésekkel és akciókkal
- Egy állapothoz sok címke rendelhető, egy átmenethez egy címke rendelhető

$KTS = (S, \rightarrow, L)$ és AP, Act , ahol

$AP = \{P, Q, R, \dots\}$ atomi kijelentések halmaza (specifikus)

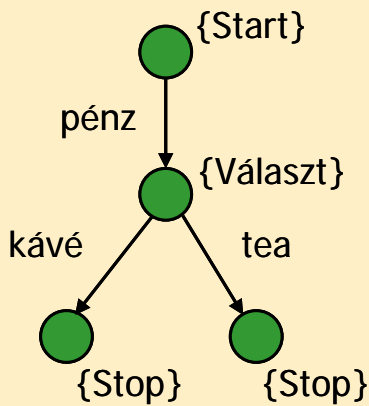
$Act = \{a, b, c, \dots\}$ akciók halmaza

$S = \{s_1, s_2, s_3, \dots, s_n\}$ állapotok halmaza

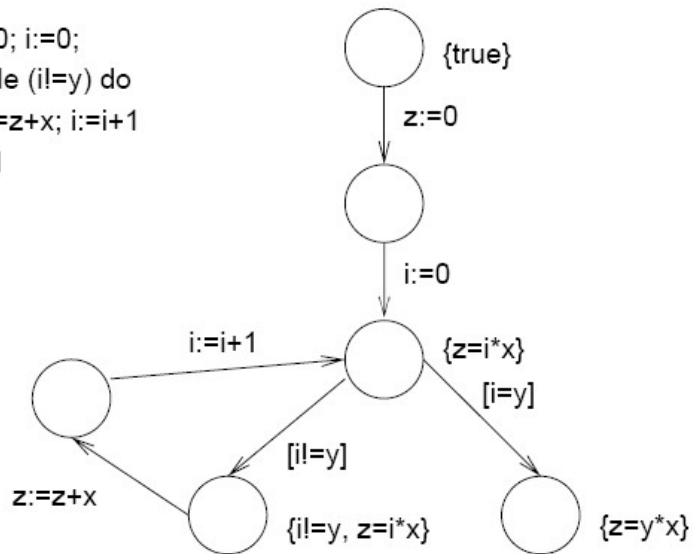
$\rightarrow \subseteq S \times Act \times S$ tranzíció reláció

$L: S \rightarrow 2^{AP}$ állapotok címkézése atomi kijelentésekkel

KTS példák


```
z:=0; i:=0;
while (i!=y) do
  z:=z+x; i:=i+1
end
```


4. Automaták véges szavakon

- $A=(\Sigma, S, S_0, \rho, F)$ ahol
 - Σ az ábécé, S állapotok, S_0 kezdőállapotok
 - ρ az állapotátmeneti reláció, $\rho: S \times \Sigma \rightarrow 2^S$
 - F az elfogadó állapotok halmaza.
- Az automata futása:
 - Egy beérkező $w=(a_0, a_1, a_2, \dots, a_n)$ betűsorozat hatására egy $r=(s_0, s_1, s_2, \dots, s_n)$ állapotsorozat
 - r elfogadó futás: $s_n \in F$
 - Egy w szót elfogad az automata, ha létezik rá elfogadó futás
- $L(A)=\{ w \in \Sigma^* \mid w \text{ elfogadott} \}$
az automata által elfogadott nyelv

Automaták végtelen hosszúságú szavakon

- Nem ellenőrizhető, hogy a végállapot elfogadó-e
- Büchi elfogadási kritérium:
 - Egy beérkező $w=(a_0, a_1, a_2, \dots)$ betűsorozat hatására egy $r=(s_0, s_1, s_2, \dots)$ végtelen állapotsorozat
 - $\lim(r)=\{s \mid s \text{ előfordul végtelenül sokszor, azaz nincs olyan } j, \text{ hogy } \forall k>j:s \neq s_k\}$
 - Elfogadó futás: $\lim(r) \cap F \neq \emptyset$
 - Egy w szót elfogad az automata, ha létezik rá elfogadó futás (azaz végtelen sokszor érint elfogadó állapotot)
- $L(A)=\{w \in \Sigma^* \mid w \text{ elfogadott}\}$
az automata által elfogadott nyelv